

Dinî Referanslarda Ailenin Sorumluluğu Bağlamında Çocuğun Dinî Eğitimine Dair Bazı İlkeler

The Principles of Children's Education in the Qur'an and Sunnah

Mustafa Çoban

Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi
Anabilim Dalı

*Assistant Professor Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Faculty of Divinity, Department
of Religious Education*

Kahramanmaraş, Turkey

mcoban6@hotmail.com.tr

<https://orcid.org/0000-0003-4627-1837>

2010

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 14 Mart / March 2019

Kabul Tarihi / Accepted: 11 Nisan / April 2019

Yayın Tarihi / Published: 15 Haziran / June 2019

Cilt / Volume: 10 Sayı / Issue: 22 Sayfa / Pages: 181-196

Atıf / Cite as: Çoban, Mustafa. "Dinî Referanslarda Ailenin Sorumluluğu Bağlamında Çocuğun Dinî Eğitimine Dair Bazı İlkeler [The Principles of Children's Education in the Qur'an and Sunnah]". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Şırnak University Journal of Divinity Faculty* 10/22 (June 2019): 181-196.

<https://doi.org/10.35415/sirnakifd.539758>

Copyright © Published by Şırnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Şırnak, Türkiye (Şırnak University, Faculty of Divinity, Şırnak, 73000 Turkey). All rights reserved.

Öz

Çocuk insanlık için hayatın devamını sağlayan temel unsur ve gelecek nesillerle bağ kuran bir köprü olması sebebiyle önemlidir. Nesli devam ettirmek arzusu bütün canlılar gibi fitri olarak insanda da vardır ve bu arzu insan eksenli değerlendirildiğinde çok daha öne çıkmaktadır. Neslin devamı Müslümanlar özelinde ele alınacak olursa ancak imanlı evlatlarla mümkün olmaktadır; İslam'a göre bu arzu imanla bağlantılı olabilmektedir.

İnsan neslinin devamının temel taşı olan çocuk, eğitim ve eğitim sonucuna dair bilgilerin dinimizin temel kaynaklarında sıkça birlikte zikredildiğini görebiliriz. Göz nuru ve gönül ferahlığı anlamında vasıflandırılan çocuk, bazen ebeveynin dünyada iyiliklerini devam ettiren bir sebep iken, bazen de bir emanet anlamında "imtihan vesilesi" olarak ele alınmaktadır.

Çocuk eğitimi ile ilgili ilkelerin referans olarak Kur'an ve sünnetten seçilme sebebi hem referans güvenilirliği konusu hem de kültürel kod ve medeniyet algımıza uygun düşmesidir.

İslâm dünyasının temel problemlerinden birisi de hedeflediği çocuk ve dolayısıyla insan tipinin oluşturulamamış olmasıdır. Bu insan tipinin oluşmaması, geleceğe yönelik "Nasıl bir çocuk yetiştirelim?" düşüncesini de İslami kültürün değil, modern kültürün hem çocuklarımızı hem de hayatımızı kuşatarak istediği yöne yönlendirdiğini göstermektedir.

Bu çalışmada çocuk ve eğitime dair ilkeler dini referanslar bağlamında değerlendirilerek Kur'an ve sünnette eğitimle ilgili benzerlik gösteren kavramlar birlikte ele alınıp; genellikle vahiy ve sünnetin işaret ettiği noktalarda çocuklarla ilgili tavsiyeler tespit edilmeye çalışılacaktır. Son tahlilde çocuk eğitiminin birinci ve en önemli sorumlusu ebeveynin yapması gereken hususlara değinilerek Müslüman çocuk örneğine dair bazı ilkeler üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Din eğitimi, Çocuk eğitimi, Kur'an, Sünnet, Aile, Çocuk, Eğitim İlkeleri

Abstract

For all mankind, the child is important because it is the basic element that provides the continuation of life and a bridge that connects with future generations. The desire to continue the generation, as all living things, is also found in human beings, and this desire becomes much more prominent when considered human-oriented. In the case of Muslims, the continuation of generation is only possible with faithful children; According to Islam, this desire may be linked to faith.

The basic sources of our religion emphasize the education and education of the child who forms the basis of the human generation. The child, who is characterized in terms of eye and heartfeltness, is sometimes considered to be the cause of the parent's continuing goodness in the world, and sometimes as the occasion for the test in the sense of a safety.

The reason why children's education principles are chosen from the Quran and the Sunnah as a reference is the reference issue of reference and the cultural code and civilization.

One of the main problems of the Islamic world is that the child and thus the type of human being cannot be created. The fact that this typology does not occur shows that the idea of "What kind of a child should be raised?" does not lead to an Islamic culture, but also to the direction that modern culture requires by encompassing both our children and our lives. It can invert.

In this study, the principles of child and education are evaluated in the context of religious references and concepts related to education in Quran and Sunnah are discussed together; generally, it will be tried to determine the recommendations about children at points indicated by revelation and circumcision. In the final analysis, some of the principles regarding the sample of Muslim children will be discussed with regard to the issues that the parent and the most important responsible parent should do.

Keywords: Religious Education, Child Education, Quran, Sunnah, Family, Child, Education Principles

GİRİŞ

Günümüzde kadın ve çocuk başta olmak üzere insana ait değerler gittikçe artan bir şekilde istismar edilmekte, bu ise toplumu ayakta tutan değerlerin eğitiminin önemini gündeme getirmektedir. Zira istismar edenin de edilenin de temel problemi eğitimden uzak kalarak kendisinden uzaklaşmasıdır. Eğer insan eğitimle “yaratıldığı fitrat” özellikleriyle yeniden buluşturulursa bugün dünyadaki problemlerin birçoğunun çözülebileceği görülecektir.

Eğitimle ilgili olarak Kur’an’da insanın muhatap olduğu kavramlardan birisi “eşyanın isimlerinin kendisine öğretilmesi” (el-Bakara 2/33) -böylece öğrenme ve isimlendirme kabiliyetinin oluşu-, diğeri de “oku” (el-Alâk 96/1) denmesidir. Eğitim bitmeyen bir süreç olarak değerlendirildiğinde “oku” kavramı, insan yaşadığı sürece var olacak ve insan okudukça hayatını anlamlı hale getirebilecektir. Buradan hareketle de vahyin dünyada ana hedefinin insan eğitimi olduğu ifade edilebilir. Bu düşünce, eğitimin din karşısında değerinin ortaya konulması bakımından da önemlidir. Son tahlilde eğitilmemiş/eğitilememiş insanın kaybedilmiş bir değer olduğunu söylemek mümkündür.

İnsan hayatı çocukla başlar ve geleceğin temeli çocukla atılır; yani hayatın başlangıcı çocuktur ve çocuk bazen sermaye, bazen bir emanet, bazen göz aydınlığı ve bazen de bir imtihan vesilesidir. Çocuk statü değiştiren ve belirleyendir. Çocukla kadın, anne, nine, hala, teyze olurken; erkek, baba, dede, amca, dayı olur. Çocuk olduğu mekânı, yaşadığı dünyayı değiştirir.

Çocukluk dönemi insan hayatı içinde bilişsel, duygusal, devinimsel yönden taze ve yalın bir süreçtir. Dolayısıyla sosyal bilimlerin alanında yapılan çalışmalarda çocuğa dair en sade bilgilerin bu süreçte edinilebileceği ifade edilir.¹ Bu sadelik ve güzellik içerisinde hiçbir çocuk içinde yaşadığı toplumdan, onun kültüründen

1 Mustafa Köylü, “Çocukluk Dönemi Dini İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/2 (2004): 137.

ve medeniyetinden uzak kalmaz. Topluma, kültüre ve medeniyete ait değerlerin gerek kazandırılması, gerekse referansının tespit edilmesi durumlarında çoğunlukla dine atıf yapıldığı görülmüştür. Bu değerlerin çoğu da dini referanslara dayanmaktadır. Bu değerleri ayakta tutan davranışlar ancak din eğitimi yoluyla elde edilebilecek ve varlıklarını devam ettirerek gelecek nesillerde hayat bulabilecektir.

İnsanoğlunu dünya ve ukba mutluluğuna ulaştırması gayesi ile gönderilen vahyin, insanın hayata başlangıç noktasından itibaren eğitilmesini hedeflemesi, bu mutluluğun temini açısından oldukça önemlidir. Eğitimin kişiye kendisinin de yaşayarak katkı sağladığı bir süreçte istendik, kalıcı, iz bırakıcı olumlu davranış değişikliği kazandırmak ve bu davranış değişikliğinin kültürleme yoluyla gelecek nesillere aktarılması² şeklinde tanımlandığı düşünülürse, aslında vahyin ve eğitimin insanı aynı hedefe yönlendirdiği ifade edilebilir.

Çocukluk, genellikle doğumla başlayan ve ergenlik dönemine kadar yaşanan bir süreci ifade eder. Belli dönemlerde belli ilkelerle belirli davranış kalıplarının edinilmesi gereken bu süreç karakter oluşumunun da büyük oranda gerçekleştiği bir zaman dilimidir. Eğitimin ilkeler bazında yürütülen bir faaliyet olduğu düşünülürse Kur'an ve sünnetin çocuk eğitiminde ayet ve surelerle öne çıkardığı ilkelere değerlendirilmesi gerekir.

Küreselleşen dünyada modernite ile birlikte çocuk eğitimi de farklı açılardan ele alınmakta, modern kavramlar eğitimin zaman zaman başat aktörleri olabilmektedir. Ancak eğitimle, değerlere atıf yapılarak kazandırılacak davranışların bir yere kadar evrenselliği kabul edilse bile -hatta "İnsanî Değerler" düzleminin içine evrensel doğrular diyebileceğimiz bozulmamış fitrata sahip her insanın kabul edebileceği bütün değerleri koyabileceğimiz³ ifade edilse de- ahlakın yerelliği ve millîliği gözden kaçırılmamalıdır. Buradaki yerel ve millî olma düşüncesi bir medeniyet tasavvuru bağlamında ele alınmakta, coğrafi bölge ya da ırk anlamında bir millet kastedilmemektedir.

Çocuğun bilişsel, bedensel ve sosyal gelişiminde aile, çevre ve akran, okul, medya etkili olması gerekirken medya diğer üç kurumun etkisini zayıflatmıştır ve bu süreç hızla devam etmektedir. Dolayısıyla çocuk eğitiminde ilk kurum olan ailenin ilkelerle etken rolüne tekrar kavuşması önem arz etmektedir.

Çocuk eğitimine dair yapılan çalışmalarda gözlenebilen bir diğer problem de zaman zaman Batı merkezli paradigmadan kaynaklı evrenselliğin ve evrensel örneklerin öne çıkarılmasıdır. Biz çocuk eğitimine dair olmazsa olmaz ilkelerin vahyin ve Hz. Peygamber'in tavsiyeleri olduğunu düşünmekteyiz. Dolayısıyla bu-

2 Mehmet Korkmaz, *Din Öğretimi Teknolojisi ve Materyal Geliştirme* (Kayseri: Kimlik Yayınları, 2017), 15, 16.

3 İsmail Sağlam, "Hz. Peygamberin Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/2 (2000): 169.

rada öncelikle “Kur’an ve Sünnet”in referans alındığı çocukla ilgili açıklamalara yer verilecektir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Çocuk

Çocuk; Gazzâlî’ye göre insan yavrusu, küçük yaştaki oğlan veya kız, bebek, tıfıl, sabî, bebeklik çağı ile ergenlik çağı arasında olan, gelişme, ana rahmindeki cenin⁴ anlamlarında kullanılmaktadır.

Kur’an’da “صبي” ve “طفل” çocuk kavramının karşılığı olarak geçmekle birlikte “ولد، غلام، صغیر، ذریة، حفدة، اهل، آل” gibi kelimeler müteradif olarak henüz buluş çağına ermemiş insan manasına da gelmektedir.⁵

Çocukla ilgili bu isimlendirmelerin yanında Kur’an sâlih evlat isteğinden de değişik şekillerde bahseder: “Sizi tek bir candan yaratan, kendisiyle mutlu olsun diye ondan da eşini yaratan O’dur. Erkek eşiyile beraber olunca kadın hafif bir yük yüklenir, onu bir süre taşır, hamileliği ağırlaşınca rableri olan Allah’a şu sözlerle yakarır. ‘And olsun, bize kusursuz bir çocuk verirsen kesinlikle şükredenlerden olacağız.’” (Arâf 7/189). Yine Kur’an’da peygamberlerin iyi bir nesil için dua ettiklerinden bahsedilmektedir. “Orada Zekeriya Rabbine dua etti: ‘Rabbim! Bana katından temiz bir nesil bahşet. Şüphesiz sen duayı hakkıyla işitensin.’” dedi (Âl-i İmrân 3/38). (Ayrıca bkz. Âl-i İmrân 3/35 ve İbrahim 14/35, 40).

Peygamberimizden de çocuk sahibi olmanın güzelliği hususunda “Evleniniz, çocuk sahibi olunuz; zira ben kıyamet gününde ümmetimin çokluğu ile iftihar edeceğim.” der.⁶ Ebeveynin çocukla ilgili sorumluluğu konusunda (Abdullah bin Amr’a), “Çocuğunun senin üzerinde hakkı var” buyrulması⁷ ve “Çocuklara ilk önce Kelime-i Tevhîd’in öğretilmesinin tavsiye edilmesi”⁸ çocuğa verilen değerini ifade edilmesi açısından önemlidir.

Çocuk sadece eğitimin konusu olmayıp çocukla ilgili olarak farklı disiplinlerde değerlendirilmeler yapılmıştır.

1.2. Eğitim ve Eğitile İlgili Kavramlar

Tahsil, terbiye, eğitmek, maarif anlamında;⁹ çocuğun topluma intibak etmek üzere hayata hazırlanması,¹⁰ bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve ka-

4 Muhammed Gazzâlî, *Ey Oğul* (İstanbul: H. Marifet Yayınları, 1992), 24.

5 Hayati Hökelekli, “Çocuk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989), 2: 416.

6 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2: 72 (Ahmed b. Hanbel’ in *Müsned* adlı eserinin 2. cildinin 72. sayfası).

7 Müslim, “Siyam”, 182 (Müslim’in, *Sahih* adlı eserinin Siyam bölümünün 182. hadisi).

8 Beyhakî, *Şuabu’l-İmân*, 6: 398 (Beyhakî’nin, *Şuabu’l-İmân* adlı eserinin 6. cildinin 398. sayfası).

9 D. Mehmed Doğan, “Eğitim”, *Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: Yeni Şafak Yayınları, 1996), 324.

10 Kerim Yavuz, *Günümüzde Din Eğitimi* (Adana: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1998), 11.

sıtlı olarak istendik değişme meydana getirme süreci¹¹ veya doğaya, topluma, sanata, tüm varlık, bilgi ve değer alanına yönelik öğretim, tanıtım tecrübe, eylem ve her türlü eğitsel durumu ifade etmek üzere kullanılan geniş bir kavramdır.¹²

İslâm kültüründe genellikle öğretimin karşılığı olarak tâlim, eğitimin karşılığı olarak terbiye kullanılmaktadır. Ayrıca öğrenim için tahsil ve daha çok eğitimi ifade etmek üzere tadrîs, te'dîb, tehzîb, siyaset, tezkiye, irşad gibi kelimelere yer verilmektedir.¹³

Terbiye: “Rabb” kelimesinden türeyen terbiye başkasının işlerini ıslah etmek ve durumunu gözlemek¹⁴ anlamına gelmektedir.

Tedris: Ders verme, okutma, anlatma demektir.¹⁵

Tehzib: Düzeltme, tebiye etme demektir.¹⁶ Sözlükte “temizlemek, arıtmak, düzeltmek” anlamındaki tehzîb kelimesi sözle ilgili kullanımında “belâgat ehli tarafından kusur olarak görülen şeylerden arındırmak”, kitap için kullanıldığında “gereksiz bilgileri ayıklayarak kısaltmak” manasına gelir. Sözlükte “ayıklamak, budamak, kabuğunu soyamak” anlamındaki tenkîh de söz ve kitap için bahis konusu edildiğinde iyice gözden geçirme, düzeltmeyi ve ayıklamayı ifade eder. Bir ilim dalında kaleme alınan özlü eser; bir kitabı kısaltmak, ikmal ve tashih etmek, yeniden düzenlemek suretiyle ortaya konulan eser¹⁷ anlamına da gelir.

Te'dîb: Edeplendirme, terbiye etme, uslandırma demektir.¹⁸ İncelik, zerafet, kibarlık, iyi tutum ve nahif duygu ve davranış edindirme anlamındaki te'dîb Kur'anda geçmez. Bir hadiste ise Kur'an'dan “Allah'ın edebi” diye bahsedilir.¹⁹

Tezkiye: Sözlükte “temizlemek, arıtmak, temize çıkarmak”²⁰ anlamında olup Kur'an'da “ben nefsimi temize çıkarmam” mealinde Hz. Yusuf'un dilinden tezkiye kelimesi kullanılmıştır (Yûsuf 12/53). “Doğru yolu bulup kararlılıkla benimsemek” anlamındaki rüşd kökünden masdar olan irşâd “doğru yolu göstermek” demektir. Burada sözü edilen yolun maddî mânada olması mümkün görülmele birlikte daha çok aklî-mânevî alanı ilgilendirdiği kabul edilir.²¹

11 Hasan Basri Memduhoğlu – Kürşat Yılmaz, *Eğitim Bilimine Giriş* (Ankara: Pegem Akademi, 2012), 2; Selahaddin Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme* (Ankara: Edge Akademi Yayınları, 2013), 12.

12 Mustafa Köylü – Nurullah Altaş, *Din Eğitimi* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2014), 48.

13 Ziya Kazıcı – Halis Ayhan, “İslâm Tarihinde Tâlim ve Terbiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010), 39: 545.

14 Ahmet Abay, *Kur'an'da Kişilik Eğitimi İlkeleri* (İstanbul: Düşün Yayınları, 2015), 34.

15 Doğan, “Tedris”, 1054.

16 Doğan, “Tehzîb”, 1057.

17 Ahmet Özel, “Tehzîb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), 40: 325.

18 Doğan, “Te'dîb”, 1055.

19 İbrahim Paçacı, “Edep”, *Dinî Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), 134.

20 Tuncay Başoğlu, “Tezkiye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012), 40: 77-79.

21 Bekir Topaloğlu, “İrşad”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,

İrşad: Hak yolu, doğru yolu gösterme, uyarma demektir.²² Ayetten örnek bir kullanımı şöyle alabiliriz: “Gerçekten bu Kur’an, insanları öyle bir yola doğrultup götürür ki; o en adil ve en doğru bir yoldur. Güzel işleri yapan mü’minlere, kendileri için muhakkak bir sevap olduğunu da müjdeler... Ahirete iman etmeyenlere gelince, onlar için de şüphesiz pek acıklı bir azap hazırladık.” (el-İsrâ 17/9-10).

Talim: Kelime Kur’an’da eğitimin yerine kullanılmıştır. “Allah Adem’e (eşyanın isimlerini (eşyaya isim vermeyi) öğretti.” (el-Bakara 2/31) ayetinde talim, öğretme anlamında kullanılmıştır.

2. EBEVEYNLERİN ÇOCUK EĞİTİMİ İLE İLGİLİ SORUMLULUKLARI

Çocuk eğitimi dini referanslar bağlamında değerlendirilirse İslam’ın temel dinamikleri iman, ahlak ve ibadet kavramları çerçevesinde ayrı ayrı ele alınabilir. Ancak çalışmanın kapsamı aileye yönelik eğitimle ilgili ilkeler olduğu için İslam’ın temel çerçevesini oluşturan iman, ahlak ve ibadet konusunda çocuk eğitimi, genel olarak aile bağlamında ele alınmaya çalışılacak, ayrıca bu konuya değinilmeyecektir. Çocukluk evreleri ise bağımsız olarak değerlendirilmeden genel çerçevede “Çocuk eğitiminde ebeveyni ilgilendiren ilkelerin oluşturulmasında nelerin söylenebileceği” konusu üzerinde durulacaktır. Bu ilkeler şu alt başlıklardan oluşturulmuştur:

2.1. Eş Seçimi ve Evlilik

Çocuğun eğitim adına ilk karşılaştığı sahih nikâhla bir araya gelmiş karı-kocadan teşekkül eden, çocuk eğitiminin temellerinin atıldığı öncelikli kurum anne ve babadan oluşan ailedir. Anne ve babanın ümitlerinin, istikbale dair beklentilerinin şekillendiği çocuk, aynı zamanda anne ve babadaki ahlaki özelliklerden bir kısmını davranış olarak geleceğe taşıyacak önemli bir varlıktır. Kur’an anne ve babayı toprağa, kucaklarındaki yavruyu da bitkiye benzeterek “Güzel memleketin bitkisi rabbinin izniyle (güzel) çıkar; kötü olandan ise faydasız üründen başka bir şey çıkmaz” (el-A’raf 7/58) diyerek ebeveyn çocuk ilişkisini farklı bir düzlemde betimlemektedir. Bu hitabı zahiren toprak ve bitki olarak yorumlayanlar olduğu gibi iyi insanı “mü’min”, kötü insanı da “kâfir” olarak değerlendirenler de vardır. Dodurgalı ikinci yorumu benimser ve eğitilmiş iyi anne ve baba çocuklarını iyi eğitecekleri için çocuklarının da iyi olması mümkündür; buna karşılık kötü anne baba da çocuklarını iyi eğitemeyecekleri için verimsiz/işe yaramaz anlamında kötü çocuk yani kavruk bitki gündeme gelecektir.²³ Toprağı kalp olarak değerlendirip “Mü’minin kalbi faydalı ürünler veren bereketli araziye, kâfirin yahut münafığın

2000), 454.

22 Doğan, “İrşad”, 1057.

23 Abdurrahman Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2011), 183.

kalbi de zararlı bitkiler çıkararak değersiz araziye benzer²⁴ şeklinde açıklamalar da vardır. Netice olarak Peygamberimizin de tavsiye ettiği eş seçiminde dindar olana rağbet etme tavsiyesi de ayetle açıklanan konuya uygundur.²⁵

İslâm'ın, toplumun temelini oluşturan ailenin nasıl kurulacağı, her karşı cinsle beraberliğin aile olmak için yeterli olmayacağı hususundaki vurguları önemlidir. Aile; tam ve sürekli bir hayat ortaklığı oluşturmak üzere belli yaşa ve olgunluğa ulaşmış karşı cinsten iki kişinin hukuk nizamınca geçerli kabul edilebilecek bir şekilde, rükün ve şartlarına riayet ederek özel bir akitle birleşmeleridir.²⁶ Dolayısıyla bu tanımın şartları dışında kalan, dinî referanslardan uzak ve modern hayat algısı içerisinde değerlendirilebilecek beraberlikler -adı, ister nikahsız yaşama, ister flört, isterse birlikte yaşama olsun- dinen sahih nikahla bir araya gelen eşlerin oluşturduğu evliliklerden sayılmamakta ve bu birlikteliklere cevaz verilmemektedir.

2.2. Çocuğun Yaşama Hakkını Korumak

Her çocuk yaşama hakkına sahiptir; buluğa erinceye kadar da Müslüman çocuklar gibi inananların koruması altındadır. Allah'ın izni olmadan ve belirlenen sınırlar gözetilmeden bir başkası onun canına kast edemez; canı kutsaldır, dokunulamaz.²⁷ Buradan hareketle Müslümanların uluslararası yasa ve tanımlamalara ihtiyaç duymadan çocukların haklarını koruyan bir toplum olmalarının gerekliliği ifade edilebilir.

İslam'dan önce ve sonra çocukların bazen cinsiyet odaklı bazen de herhangi bir ayırım yapılmadan öldürüldükleri bilinmektedir. Özellikle son çeyrek yüzyılda uluslararası arenada Müslümanların yaşadıkları bölgelerde çoluk-çocuk, yaşlı-genç, kadın-erkek ayrımı yapılmadan soykırıma tabi tutulan insanların nasıl katledildikleri medya aracılığıyla takip edilmektedir. Kur'an çocukların katledilmeleri ile ilgili geleceğe yönelik rızık endişesi ve savaşlarda esir düşme korkusunu zikretmektedir. Kur'an bu iki katli sebebine de itiraz etmekte ve yasaklamaktadır: "Öyleyse artık, yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. Onları da sizi de doyurup rızıklandıran biziz. Şüphe yok ki, onları öldürmek pek büyük bir suçtur." (el-İsrâ 17/31); "Diri olarak (toprağa) gömülen kız, hangi günahla öldürüldü? Sorulduğu zaman." (et-Tekvîr 81/8-9). Bahse konu iki sebep de olsa masum, savunmasız, Allah katında belâların def edilme ve merhamet vesilesi olarak kabul edilen çocukların²⁸ öldürülmesi hiçbir mazeretle izah edilemez.

24 Hayrettin Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 4: 539, 540.

25 Buhârî, "Nikâh", 16 (Buhârî'nin *Sahiîh* adlı eserinin Nikâh bölümünün 16. bâbı); Müslim, "Radâ", 53 (Müslim'in *Sahiîh* adlı eserinin Radâ bölümünün 16. hadisi).

26 Nuri Kahveci, *İslâm Aile Hukuku* (Konya: Hikmetevi Yayınları, 2014), 38.

27 Seyyid Kutup, *Fi Zilâli'l-Kur'an* (İstanbul: Dünya Yayınları, ts.), 7: 36.

28 İsmail b. Muhammed el-Cerrâhî el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ ve müzilü'l-ilbâs amme işteharâ mine'l-ehâdisi alâ elsi-*

Günümüzde çocukların canlı olarak toprağa gömülmesi gerçekleşen bir durum olmasa da rızık endişesi ile ya da gayr-i meşru birlikteliklerle edinilen çocukların farklı kişilerden gelecek tepki ve tehditler sebebiyle kürtaj yapılarak öldürülmeleri oldukça yaygın bir uygulama şeklindedir. Burada da ölçüyü Kur'an belirliyor, "Haklı bir gerekçe yok iken Allah'ın dokunulmaz saydığı cana kıymayın." (el-En'âm 6/151). Buna ilave olarak küresel hadiselerde savaşlar, dış müdahaleler sebebiyle ortaya çıkan çatışmalar sebebiyle öldürülen, göç eden insanların çoğunu oluşturan bu masum kesimle ilgili vahyin söylemlerine ne kadar çok ihtiyaç duyulduğu ortadadır.

2.3. Çocuğa Güzel İsim Koymak

İsim; kişinin kendisini başkalarına tanıtır ve samimi ilişkiler kurmasına imkân verir,²⁹ onun bir birey olarak toplumda yer almasını sağlar. İsim dünyada insanın ayrılmaz bir parçası, kendisi ile ilgili bilgilerin tamamının altına yazıldığı önemli bir unsurdur. Kişi kendisini önce ismiyle, sonra künye mesabesinde akrabalarının ismiyle sonrasında da meslek vb. meşguliyetleri ile tanımlar. İsim dünyada olduğu gibi ahirette de önemlidir. Kişinin ahirette ismiyle çağrılacağı rivayetle belirtilmiştir. "Siz kıyamet gününde hem kendi adınızla hem de babalarınızın adıyla çağırılacaksınız; bu sebeple kendinize güzel adlar koyun" buyrulmuştur.³⁰

İslâm'da çocuğa ad seçme ve ad koyma hakkı babaya aittir. Baba ölmüş veya hukukî tasarruflarda bulunmaktan menedilmişse bu hakkı anne kullanır. Doğumundan önce babasını kaybeden Hz. Peygamber'in adı annesi tarafından Muhammed olarak seçilmiş ve bu ad dedesi tarafından konulmuştur.³¹ Babanın çocukla ilgili sorumlulukları sebebiyle çocuğa ad koyma hakkının kendisine verildiği değerlendirilmekle beraber bu hakkın illâ baba tarafından kullanılması konusunda bir mecburiyet yoktur. Ailede önemli olan; karşılıklı hoşgörü ve anlayış içerisinde kararların alınması, birlikteliliğin sürdürülmesidir. Bu noktada da ebeveynin iş birliği, karşılıklı dayatmalarla ortaya çıkacak problemin çözümünü kolaylaştıracaktır. Zira eşler rakip gibi değil, eş gibi hareket etmek zorundadırlar.

İsim koyma bahsinde Hz. Peygamber'in ve sahabenin zaman zaman güzel olmayan isimleri değiştirdiği de rivayet edilmektedir. Hz. Ömer, yanına gelen bir kişiye ismini sorar; o da Mesruk bin Ecda' diye cevap verir. Bunun üzerine Hz. Ömer Hz. Peygamber'in "Ecda, şeytan isimlerindedir" buyurduğunu ifade ederek sen

neti'n-nâs (Dimaşk: Mektebetü İlmî'l-Hadis, 2001), 2: 75.

29 Tirmizi, "Zühd", 53 (Tirmizi'nin *Sünen* adlı eserinin Zühd bölümünün 53. hadisi).

30 Ebû Dâvûd, "Edeb", 61 (Ebû Dâvûd'un *Sünen* adlı eserinin Edeb bölümünün 61. bâbı); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5: 194 (Ahmed b. Hanbel'in *Müsned* adlı eserinin 5. cildinin 194. sayfası).

31 Özgü Aras, "Ad Koyma", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 333.

bundan böyle Mesruk bin Abdurrahmansın der. Günümüzde isim konusunda sıkıntı yaşayan kimseler için bir çözüm yolu olarak önerilebilir.³²

Peygamberimiz bazen vakiya mütenasip isimler de koymuştur. Huneyn savaşı sırasında doğan Sehle binti Asım bin Adî'ye daha sefere çıkmadan "Kolay olsun" anlamında Sehle ismini vermiş ve "Allah sizin işinizi kolaylaştırsın."³³ diye dua etmişti.

Bugün isim koyma konusunda dinimizin ve geleneğimizin tavsiye etmediği şekilde farklı uçlarda savrulduğumuz da bir gerçektir. Bunlardan ilki bazı anne-babaların kura ile Kur'an'dan isim bulma, dinî isim koyma gibi ifadelerle dilendirdikleri faaliyetlerdir ki bunların dinde mesnedi yoktur. İkincisi ise bize ait olmayan, kültürümüzle yakından ilgisi bulunmayan kelimelerin çocuklara isim olarak verilmesidir; bu da genellikle modern algının üzerimizde bıraktığı yıkıcı tesirlerden sadece birisidir.

Hız. Peygamber isim koyarken doğal olanı seçerdi (Bkz. DİB Hadislerle İslam VIII). Günümüzde de Hız. Peygamberin tavsiye ettiği isimler ile inanca, gelenek, örf ve âdete, ahlaki meziyetlere uygun isimler, "güzel isimler" olarak değerlendirilmelidir.

2.4. Çocuğun İhtiyaçlarını Karşılama

Genel anlamda Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde sıralanan ve insan için olmazsa olmaz şeklinde değerlendirilebilecek olan ihtiyaçlar önem sırasına göre giderilmeli, çocuğun hem zihinsel hem davranışsal hem ruhsal hem de sosyal anlamda gelişimi doğru ve yeterli bir şekilde sağlanmalı, gelişim alanlarında farklı travmalar yaşamasının önüne geçilmelidir. Zira çocuklukta yaşanan travmalar ile ri dönemlerde anlamsız değerlendirmeler bile olsa karşımıza problemlili bir zihinsel ve davranışsal süreç olarak çıkmaktadır.³⁴

Çocuğun bakımı ebeveyn için devredilemez ve hem bir hak hem de bir vâzifedir. Çocuk eğitiminde özellikle çocukluk döneminde ailenin yerini tutacak herhangi bir alternatif bugüne kadar ortaya konulamamış, üretilen alternatiflerde karşılaşılan başarısızlıklar, tekrar aileye dönülmesini sağlamıştır. Bu düşünce ve uygulama psiko-sosyal açıdan böyledir. Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının bu konuda son dönemdeki uygulamaları da aynı düşünceyi teyit eder mahiyettedir.

Çocukların muhafazası, en üst düzeydeki yararları; toplumun varlığı ve dirlik düzenliği için vazgeçilmez temel hak ve değerleri ifade eden hayat (can), nesil

32 Buhari, "Edep", 108 (Buhari'nin *Sahih* adlı eserinin Edep bölümünün 108. bâbı).

33 Müslim, "Zikir", 2 (Müslim'in *Sahih* adlı eserinin Zikir bölümünün 2. hadisi).

34 Ursula Markham, *Çocukluk Travmaları* (İstanbul: Alfa Yayınları, 1998), 15.

(nesepe, ırz), akıl, mal ve dinin korunması şeklinde özetlenen “Maslahat-ı Hamse, Zaruriyyât-ı Hamse, Makâsıd-ı Hamse, Külliyyât-ı Hamse” denilen haklar içerisinde de yerini almıştır.³⁵

İnancımız aile fertleri için harcanan parayı sadaka olarak değerlendirerek ibadet mertebesine yükseltmiş, çocuk için sarf edilenleri ise özelleştirmiştir. “Kişinin çocukluğuna yaptığı harcamalar da sadakadır”³⁶; “En değerli para kişinin kendi çocukluğuna harcadığı paradır... Küçük yaştaki çocukluğuna nafaka temin eden, bu vesile ile Allah’ın kendilerini kanaatkâr kılıp gönlünü zengin kıldığı kişiden sevap bakımından daha üstün kim vardır.”³⁷

Çocuk eğitiminde maddî ihtiyaçların temini kadar manevî ihtiyaçların karşılanması da önemlidir. Özellikle çocuk eğitiminin temel ve öncelikli olarak yerine getirilmesi gereken ilkelerinden sevgi³⁸ eğitimde başarılı olmanın ön şartlarından birisidir. Kıvamında bir sevgi anlayışı çocuk gelişimini olumlu etkilerken, dengesiz az-çok sevgi gelişimin önündeki önemli engellerden birisidir.³⁹

Sevgi, hayata çocuk gözüyle bakabilmenin ve onun hayata bakışını anlamlı kılabilmenin ifadesidir. Büyükler için bazen kıymet-i harbiyesi olmayan birçok şey çocuklar için değerli addedilebilir. Peygamberimizin Ebu Umeyr adlı çocuğa rastladığında serçesini sorması⁴⁰ bunun güzel bir örneğidir.

Bu açıklamalardan sonra çocuğun her türlü bakımının aile için bir hak ve vazife olduğu ifade edilebilirken, bu vazifeyi yerine getirmenin ebeveyni Allah rızasına ulaştıracak önemli bir vesile olduğu da söylenebilir.

2.5. Çocuktaki Dinî Duygunun Ortaya Çıkarılıp Geliştirilmesi

Din, insanın bütün benliği ile iştirak ederek ilâhî kudreti kabul etme hadisesi⁴¹ olarak tanımlanırken, çocuk din ve çocuğun dünyaya din duygusu ile gelip gelmediği konuları sürekli tartışılan konulardandır. Yeni doğan bebekte biçimlenmiş bir din kavramı yoktur.⁴² Din duygusunun çocukta varlığı kabul edilse bile bu, kendiliğinden gelişerek ortaya çıkan bir duygu değildir. Aile ve çevrenin ihmali sonucu üzerinde itina ile durulmaz ve eğitilerek geliştirilmezse din duygusu körelebilir, hatta yok olabilir. Sosyal hayatta bunun örneklerine sıkça rastlamak mümkündür.

35 Ertuğrul Boynukalın, “Makâsıdüş-şeriâ” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003), 333.

36 Buhari, “İman”, 53; Müslim, “Zekât”, 69.

37 Müslim, “Zekât”, 10 (Müslim’in *Sünen* adlı eserinin Zekat bölümünün 2. hadisi); İbn Mâce, “Cihad”, 50 (İbn Mâce’nin *Sünen* adlı eserinin *Cihad* bölümünün 50. bâbı).

38 Dodurgalı, *Ailede Din Eğitimi*, 49.

39 Muhammed Yazıbaşı, “Okulöncesi Çocuklarda Dini Duygunun Kökenleri ve Beslenme Kaynakları”, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6/1 (Ocak 2016): 323.

40 Buhari, “Edep”, 108 (Buhari’nin *Sahih* adlı eserinin Edep bölümünün 81. ve Merdâ bölümünün bâbı).

41 Kerim Yavuz, *Çocuk ve Din* (İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, 1994), 115.

42 Ali Fuat Başgil, *Din ve Laiklik* (Ankara: Yağmur Yayınları, 2012), 69.

Erken çocukluk döneminde çocuktaki din duygusu ve dini yaşayış genellikle aile fertleri örnek alınarak “duygusal din” şeklinde ortaya çıkar; bu din algısı da daha çok ebeveynin söz ve davranışlarına yansıdığı biçimde şekillenir. Bu sebeple aile içerisinde din ne kadar gündemde kalırsa çocuğun din duygusu o kadar erken gündeme gelebilir ve çocuk bunu sorularla ifade etmeye çalışır. Din duyulduğu ve yaşandığı ölçüde dindir. Dinî duygu olmadan onun yaşamasından söz etmek mümkün değildir.⁴³ Bu dönemde çocuğun da bulunduğu ortamlarda, aile içi iletişimde ne kadar çok dinî kavram ve sözcük kullanılırsa ilerleyen dönemlerde çocuğun din algı konusundaki hazırbulunuşluğu o kadar ileri seviyede olacaktır. Erken çocukluk döneminde anlatılan değil yaşanan önemlidir. Dinî kavramların genellikle soyut özelliği göz önüne alındığında ebeveynin örnek olarak yaşamasının önemi anlaşılmış olur. Mesela; Allah’a imanı anlatmak yerine günlük konuşmalarda Allah kelimesinin geçtiği “Allah’a ismarladık, Allah bilir, Allah’ın her şeye gücü yeter, Allah bereket versin, her nimeti bize ancak Allah ulaştırır, Allah sağlık versin, Allah korusun, Allah’a emanet ol.” vb. cümlelerin aile ortamında sıkça kullanılması çocuğa Allah kavramının öğrenilmesi konusunda ciddi katkılar sağlayacaktır.

Çocukta din algısı oluşturulurken onda var olan sevgi, bağlanma ve güvenme ihtiyacının temel psikolojik ihtiyaçlardan olduğu düşünülerek, çocuğun içinde yaşadığı bazen üzümlü- ağladığı bazen de gülüp- mutlu olduğu anlar dini duygunun ortaya çıkarılmasında bir yöntem olarak kullanılabilir.

Yukarıda belirtilenleri Kur’an şöyle teyit eder. “O halde sen hanif olarak bütün varlığını dine, Allah insanları hangi fitrat üzere yaratmışsa ona yönel! Allah’ın yaratmasında değişme olmaz. İşte doğru din budur, fakat insanların çoğu bilmezler.” (er-Rûm 30/30). Fitrat kelimesi sadece burada geçer, “ilk yaratılış hali, temiz ve aslî tabiat” anlamına gelen fitrat, beşerî varlığın Allah’ın yaratması sonucu ortaya çıkan, başlangıçtaki saf ve aslî halini ifade eden bir kavramdır; daha çok ahlâk ve psikoloji ile ilgilidir. İnsan fitratında Allah’ın varlığı ve birliğini tanımaya doğru tabii bir eğilim vardır.⁴⁴ “Çocuk nedir?” sorusunu dünyanın en zor iki sorusundan birisi olarak ele alan Şirin, fitratı çocuğun ilâhî mimarisine uygun eğitilme olarak ele alır ve bunun en önemli evrensel görev olduğunu belirtir.⁴⁵

Çocukta var olduğu ifade edilen dinî duygunun ortaya çıkarılması ve geliştirilmesi aile için önemli bir ödevdir. Cami bu noktada değerli bir öge olarak kullanılmalıdır. Bu dönemde çocuk camiye yönlendirilirse ileride karşılaşacağı, işiteceği -genellikle önceden belirlenmiş bazı kurallara göre gerçekleştirilen fiil olarak tanımlanan- ve dinî ritüel anlamında yerine getireceği birçok ibadet ve sosyal ilişki

43 Yavuz, *Çocuk ve Din*, 162.

44 Karaman v.dğr., *Kur’an Yolu* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 4: 313-316

45 Mustafa Ruhî Şirin, *Dersimiz Çocuk* (İstanbul: İz Yayınları, 2012), 45.

biçimini erken dönemde görmüş olacaktır. Selam ve yardımlaşma, cemaatle namaz, ezan, salâ Kur'an okuma/dinleme, vaaz, hutbe gibi etkinlikler hem çocuğun din eğitimi hem de sosyalleşmesi bağlamında önemlidir. Bu ibadet ve sosyal ilişki biçiminin uygulamalı olarak camide görülebilmesi de çocuk açısından önemli bir kazanım olarak karşımıza çıkacaktır. Nihayet çoğumuzun bu anlamda ilk hatırası dede ya da babasının elinden tutarak bayram namazı veya herhangi bir namaza gitmesiyle başlamıştır.

Çocuklar çevreleri ile olan iletişimleri sayesinde bir "din dili" geliştirirler. Dinî kelimeler sık sık söylendiğinde çocuklar bu kavramları çabucak alır, gerçek anlamını bilmeden kullanırlar. Çocukların bu özelliğini gören yetişkinler onlara yeni bilgiler vermeye çalışırlar; ancak sınırlı dil ve zihin kapasitesi düşünülmeden verilen bilgiler, yapılan açıklamalar, zihinde bir kavram kargaşası meydana getirebilir.⁴⁶ Bu kargaşayı önlemek için çocuğun anladığı ve anlamlandırabildiği kavramları öğretmek ve kullanmak daha doğru olur.

İlerleyen dönemlerde çocuğa, gelişmiş motiflerle tanıştırılarak din, hayatın içerisinde yer aldığı şekliyle öğretilir. Aynı zamanda ahlâkî davranışların eğitime de yer verilmeli, bu davranışların Müslüman hayatının önemli ilkeleri olduğu örnek yaşantılarla vurgulanmalıdır.

Bütün bu çalışmalar yapılırken çocuk eğitiminin hiçbir safhasında unutmamız gereken anahtar kavram da "çocuğa görelilik"tir. Çocuğa görelilik hem çocuğun iç ve dış dünyasını anlamak için anahtar kavramdır hem de pedagojik ve psikolojik yöntemler, araç-gereç ve ortamları da bilmeyi gerektiren çocuk merkezli bir yaklaşımdır.⁴⁷

2.6. Dinî Kimlik Kazandırılması

Çocuktaki dinî duygunun ortaya çıkarılıp geliştirilmesinden sonra yapılacak olan, "çocuğa nasıl bir dinî kimlik kazandırılacak" sorusunun cevabını aramak olmalıdır.

Kişiden kişiye değişiklik gösterse de insanda din; ahlâk, adalet, insan olma özelliğinden kaynaklanan, eğitimle geliştirilebilen, eğitimden mahrum bırakıldığı zaman körelen, nihayet yok olabilen duygulardır.

Çocuğun doğuştan getirdiğine inanılan din duygusu diğer duyguların ortaya çıkmasında ve geliştirilmesinde önem arz etmektedir. Zira ahlâk, adalet vb. faziletler çerçevesinde değerlendirilebilecek duygular, din kaynaklı olduğu zaman kalıcı olabilmektedir. Bu cümle başka bir şekilde ifade edilirse bugün erdemli davranışlar içerisinde yer almayan duygular etrafında kümelenmiş birlikler, toplumlar

46 Ahmet Koç, *Din Eğitiminde Etkili İletişim* (İstanbul: Rağbet Yayınları: 2011), 182.

47 Şirin, *Dersimiz Çocuk*, 82.

ve milletler yoktur. Bunu ifade ederken uç birkaç misalden hareket edilerek bir antitez üretmemeye dikkat edilmelidir.

Çocuğa dinî kimlik kazandırma çabasının temeline çocuktaki güvenme, bağlanma ve dayanma ihtiyacını besleyen duygular konulabilir. İlerleyen dönemde aynı duygular Allah'a güvenme, bağlanma ve dayanma duygusu olarak ortaya çıkabilir. Özellikle soyut işlemler döneminde çocuğun alma, kavrama ve anlama gücünün sınırlı olacağı, dolayısıyla ona güvenme, bağlanma ve dayanmanın belirli bir yere kadar olabileceği düşüncesi çocuğun Allah'la olan ilişkisini geliştirmesi bakımında önemlidir. Buradaki sınırlılık çocuğun gelişim dönemleri dikkate alındığında ifade edilebilecek bir kısıtlılık halidir; yoksa ergen bir Müslümanın Allah'a güvenme ve dayanma noktasında herhangi bir problem yaşamama zarureti, malumu ilan sadedinde gündeme taşınabilir.

Ebeveyn çocuğa dinî kimlik kazandırma çabaları içerisindeyken, zaman zaman çocukta yoğun bir soru dönemi gündeme gelebilir. Genel olarak hangi dönemde olursa olsun -iman esasları özelinde soyut konularla ilgili sorular olabilir- çocuğun sorularına eksik bile olsa olabildiğince doğru cevaplar vermeye çalışılmalıdır. Yanlış cevaplar zamanla çocuk doğru bilgiye ulaştığında, çocuk ve ebeveyn ya da soruyu cevaplayan arasında güven eksikliğine yol açabilir.

Dinî kimlik kazandırma düşüncesi çocuğun mutsuz olduğu zamanlar içinde gerçekleştirilmemeli, onun almaya hazır, mutlu olduğu dönemler tercih edilmelidir. Özellikle çocuktan ezberlemesi istenen bir dua ezberlenmediği ya da yapılması gerektiğine inanılan bir ibadet yerine getirilmediği zaman hemen cezaya yönelmemeli, çocuğun cezanın sebebinin, öğrenmediği dua veya yerine getirmediği ibadet olduğu düşüncesine kapılmasına meydan verilmemelidir. Ayrıca çok müracaat edilen “Şu duayı öğrenirsen veya şu kadar sayfa Kur'an okursan, bilgisayar ya da tablette şu kadar oyun oynayabilirsin.” şeklindeki söz ve tavırlar, çocuğu sürekli yaptığının karşılığını bekleyen konumuna getirebilir. Üzerinde durulması gereken nokta, çocuğun bir duayı neden öğrenmesi gerektiğini, kendisinden ebeveyninin yapmasını istediği ibadeti yaptığı zaman ne kazanacağını anlamış olarak, Kur'an'a ve ibadete doğru bir yöneliş gerçekleştirmiş olmasıdır.

SONUÇ

Ferdin ilerleyen dönemlerde de sağlıklı bir şekilde gelişimini tamamlayabilmesi için ihtiyaçlarının çocukluk döneminde doğru bir şekilde giderilmesi, dinin ebeveynine verdiği bir sorumluluktur. Ebeveyn bu görevi yerine getirirken çocukla hoşgörü, sevgi ve güven eksenli ilişkiler kurmalı, alıcının özellikleri unutulmadan kurulacak doğru bir iletişimle zaman zaman oluşacak problemler ortadan kaldırılmalı, dayatmacı olmayan doğru bir disiplin anlayışı ile çocuk ve eğitim merkezli bir anlayış sergilemelidir.

Kur'an ve sünnetteki çocuk eğitimi ile ilgili ilkeler elbette eş seçimi, çocuğun yaşama hakkını korumak, çocuğa güzel isim koymak, çocuğun ihtiyaçlarını karşılamak, çocuktaki dinî duygunun ortaya çıkarılıp geliştirilmesi, dinî kimlik kazandırmak başlıkları altında incelenenlerden ibaret değildir. Tartışılan bu ilkelerin öncelikli olduğu düşünülerek makalede yer verilmiş ve değerlendirilmeleri uygun görülmüştür.

Ailenin sorumluluğu bağlamında çocuk eğitimi ile ilgili bazı ilkelerin tespiti Kur'an ve sünnetin referans olarak seçilmesi, bu iki kaynağın hem referans güvenilirliği konusu hem de medeniyet tasavvurumuza uygun düşmesidir. Zira çocuk eğitimi alanı sıradan bir alan olmaktan ziyade milletin geleceğini doğrudan etkileyen, doğru yapıların güzelliği, yanlışların ise ağır bedeller ödemek üzere hayatımızın her safhasına yansıdığı önemli bir eğitim alanıdır.

İnsan ömrü, doğumla başlayan ve bilginin ve davranışın edinilmesinde önemli bir bölümünü kapsayan ve çocuklukla devam eden uzun bir süreçtir. Yaşanan ömrün her evresinin kendine özgü hassasiyetleri ve özellikleri vardır. Her dönem bir sonrası için hem hazırlık hem de zemin teşkil etse de insan hayatının tamamı üzerinde çocukluk dönemi etkilidir; bu dönem binanın temelini oluşturan yapı taşları gibidir ve binayı her yönüyle etkiler. Çocukluk döneminde alınan eğitim, sonuçları itibarıyla ergenlik, gençlik ve yaşlılık dönemlerinde zaman zaman üzerinde konuşulacak, tartışılacak hatta eleştirel yaklaşımlara konu olabilecektir.

Vahyin ifadesiyle hayatın “göz aydınlığı” olması gereken çocukların, nebevî söylemle sadaka-i câriye olarak arkada kalması ve güzel bir yad edilmiş vesile olmasının ancak onlara verilecek eğitimin doğru zaman, mekân, bilgi, rehber ve metotla olabileceği gözden kaçırılmamalıdır. Aslında bu insan yaşadıkça devam edecek bir döngünün de ifadesidir: “Onlara acıyarak tevâzu kanatlarını yerlere kadar indir ve de ki: Ey Rabbim! Onlar beni küçükken nasıl terbiye ettilerse, sen de kendilerine öylece merhamet et.” (İsrâ 17/24). Kur'an bu döngüyü hem fiziki hem de vicdanî bir boyutta ele almaktadır. Küçükken her türlü sorumluluğu üstlenilen çocukların, anne-babaları yaşlanıp bakıma muhtaç olduklarında yanlarında olmaları gerekir. Gelecek çocuklar üzerinde, onlara verilen eğitimle şekillenmektedir. Bu şekillenme sadaka-i câriye olarak ebeveynin bekasının ve neslin devamını sağlamanın yanında “çokluğuyla peygamberimizin iftihar edeceği” ümmete katkı sağlamak anlamına da gelmektedir.

Aslında çocuk eğitimi ile ilgili vahiy ve nebevî söyleme ilave olarak “gelecekte nasıl bir insan istiyorsanız çocuğunuzu öylece eğitin/yetiştirin.” cümlesi mesafekat edilmesine katkı sağlayacaktır. Ancak iyi bir din eğitimi ancak iyi din eğitimi almış anne-babaların verebileceği düşüncesinden hareketle, anne-baba eğitimlerine önem verilmeli, çocuk eğitimi için sağlam ve doğru bir zemin hazırlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Abay, Ahmet. *Kur'an'da Kişilik Eğitimi İlkeleri*. İstanbul: Düşün Yayınları, 2015.
- Aclûnî, İsmail b. Muhammed el-Cerrâhî. *Keşfü'l-hafâ ve müzîlül-ilbâs amme işteharâ mi-ne'l-ehâdisi alâ elsineti'n-nâs II*. Dımaşk: Mektebetü İlmî'l-Hadis, 2001.
- Aras, Özgü. "Ad Koyma". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1: 333. Ankara: TDV Yayınları, 1998.
- Başgil, Ali Fuat. *Din ve Laiklik*. Ankara: Yağmur Yayınları, 2012.
- Ertuğrul, Boynukalın. "Makâsîdüş-şeria". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 27: 423-427. Ankara: TDV Yayınları, 2012.
- Başoğlu, Tuncay. "Tezkiye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41: 77-79. Ankara: TDV Yayınları, 2012.
- Dodurgalı, Abdurrahman. *Ailede Din Eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.
- Doğan, D. Mehmed. *Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: İz Yayınları, 1996.
- Ertürk, Selahaddin. *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Edge Akademi Yayınları, 2013.
- Gazzâlî, Muhammed. *Ey Oğul*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1992.
- Hökekleli, Hayati. "Çocuk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8: 361-363. Ankara: TDV Yayınları, 1993.
- Kazıcı, Ziya – Ayhan, Halis. "İslâm Tarihinde Tâlim ve Terbiye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39: 545-548. Ankara: TDV Yayınları, 2010.
- Kahveci, Nuri. *İslâm Aile Hukuku*. Konya: Hikmetevi Yayınları, 2014.
- Karaman, Hayrettin – Çağırıcı, Mustafa – Dönmez, İbrahim Kafi – Gümüş, Sadreddin. *Kur'an Yolu*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007, 4.
- Kutup, Seyyid. *Fi Zülâli'l-Kur'an*. İstanbul: Dünya Yayınları, ts.
- Koç, Ahmet. *Din Eğitiminde Etkili İletişim*. İstanbul: Rağbet Yay., 2011.
- Korkmaz, Mehmet. *Din Öğretimi Teknolojisi ve Materyal Geliştirme*. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2017.
- Köylü, Mustafa. "Çocukluk Dönemi Dini İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/2 (2004): 137-154.
- Köylü, Mustafa – Altaş, Nurullah. *Din Eğitimi*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2014.
- Markham, Ursula. *Çocukluk Travmaları*. İstanbul: Alfa Yayınları, 1998.
- Memduhoğlu, Hasan Basri – Yılmaz, Kürşad. *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Akademi, 2012.
- Özel, Ahmet. "Tehzîb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40: 325-328. Ankara: TDV Yayınları, 2011.
- Paçacı, İbrahim. "Edep". *Dinî Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Sağlam, İsmail. "Hz. Peygamberin Çocuk Eğitiminde Öne Çıkardığı Hususlar". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/2 (Haziran 2002): 167-190.
- Şirin, Mustafa Ruhi. *Dersimiz Çocuk*. İstanbul: İz Yayınları, 2012.
- Topaloğlu, Bekir, "İrşad". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22: 454-455. Ankara: TDV Yayınları, 2000.
- Yavuz, Kerim. *Günümüzde Din Eğitimi*. Adana: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1998.
- Yavuz, Kerim. *Çocuk ve Din*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, 1994.
- Yazıbaşı, Muhammed. "Okulöncesi Çocuklarda Dini Duygunun Kökenleri ve Beslenme Kaynakları". *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 671/1 (Ocak 2016): 323-334.